

УДК 349.6:347.964.1(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.133>

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР)

Фідря Ю.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального правосуддя
та правоохоронної діяльності
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0001-9703-9494

Фідря Ю.О. Діяльність органів прокуратури у сфері охорони довкілля в умовах воєнного стану (кримінально-правовий вимір).

Статтю присвячено дослідженню проблемних питань діяльності прокуратури (на прикладі Спеціалізованої екологічної прокуратури) у механізмі забезпечення кримінально-правової охорони довкілля. У контексті російської збройної агресії проти України, що триває, акцентується увага на зростаючих загрозах екологічній безпеці, які потребують оперативної та скоординованої реакції органів прокуратури з метою забезпечення справедливої та невідворотної відповідальності, а також повного відшкодування екологічної шкоди.

Авторкою проведено аналіз діяльності Спеціалізованої екологічної прокуратури як важливої інституції протидії екологічним злочинам. Особливу увагу приділено значенню спеціалізації у діяльності прокуратури, яка дозволяє забезпечити якісне виконання прокурорами своїх завдань та функцій. Підтримано пропозицію включити засаду спеціалізації до статті 3 Закону України «Про прокуратуру», яка визначає засади діяльності прокуратури.

У статті подано узагальнений огляд кримінальних правопорушень, у кримінальних провадженнях щодо яких Спеціалізована екологічна прокуратура здійснює керівництво досудовим розслідуванням та забезпечує підтримання публічного обвинувачення. З цією метою проаналізовано статистичні дані за період дії воєнного стану, чинний КК України, а також відповідні положення Проекту нового КК України, який пропонує принципово інші підходи до кримінальних правопорушень проти довкілля.

Розкрито основні напрямки роботи Спеціалізованої екологічної прокуратури у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, які заподіяли шкоду довкіллю. Розглянуто окремі аспекти механізму процесуальної реалізації норм статті 441 КК України «Екоцид». Зроблено висновок про триваючий процес формування відповідних критеріїв процесуального доведення вини суб'єктів екоциду як на національному, так і на міжнародному рівні.

На основі проведеного дослідження сформульовано висновок про необхідність стратегічних реформ у сфері екологічної безпеки в умовах воєнного стану, включаючи поглиблення спеціалізації прокурорів, вдосконалення методик розслідування та впровадження комплексного підходу до протидії екологічній злочинності.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти довкілля, Спеціалізована екологічна прокуратура, екоцид, воєнний стан, кримінальна відповідальність.

Fidria Y.O. Activities of prosecutor's offices in environmental protection under martial law: a criminal law perspective.

The article examines the challenges faced by the prosecutor's office, with a focus on the Specialized Environmental Prosecutor's Office, within the framework of using criminal law to ensure environmental protection. Against the backdrop of Russia's ongoing armed aggression against Ukraine, the author highlights the escalating threats to environmental safety, underscoring the need for a coordinated response from prosecution authorities to guarantee just and inevitable punishment, as well as full compensation for environmental damage.

The author examines the activities of the Specialized Environmental Prosecutor's Office as a key institution in combating environmental crimes. Particular attention is given to the significance of specialization within the prosecutor's office, which enhances the quality and effectiveness of prosecutors in fulfilling their tasks and responsibilities. The author advocates for the inclusion of the principle of

specialization in Article 3 of the Law of Ukraine "On the Public Prosecutor's Office," which outlines the fundamental principles governing the Public Prosecutor's Office.

The article presents a comprehensive overview of criminal offenses overseen by the Specialized Environmental Prosecutor's Office, including pre-trial investigations and public prosecution. To this end, the author analyzes statistical data from the period of martial law, the current Criminal Code of Ukraine, and the relevant provisions of the Draft New Criminal Code of Ukraine, which introduces fundamentally different approaches to addressing environmental criminal offenses.

The author explores the primary areas of activity of the Specialized Environmental Prosecutor's Office in criminal proceedings related to war-induced environmental crimes. Particular attention is given to aspects of the procedural implementation of Article 441 of the Criminal Code of Ukraine, "Ecocide." The author concludes that the development of criteria for procedural proof of guilt in ecocide cases remains an ongoing process at both the national and international levels.

Based on the research, the author concludes that strategic reforms in environmental safety during martial law are essential. These reforms should include enhancing the specialization of prosecutors, advancing investigative methods, and adopting an integrated approach to combating environmental crime.

Key words: criminal offenses against the environment, Specialized Environmental Prosecutor's Office, ecocide, martial law, criminal liability.

Постановка проблеми. Довкілля є основою життя та розвитку людства, невід'ємною частиною добробуту кожної держави та міжнародної спільноти. Довкілля – унікальне, адже не має кордонів, і через інтегрованість екосистем екологічна шкода в одному регіоні може мати глобальні світові наслідки. З огляду на це, збереження, охорона й захист довкілля є спільним завданням та колективною відповідальністю усіх ключових стейкхолдерів: національних урядів, міжнародних організацій, громадянського суспільства та кожної окремої особи.

Негативний антропогенний вплив, особливо у період збройних конфліктів, завдає довкіллю шкоди безпрецедентних масштабів, а наслідки можуть відчуватися десятиліттями, а інколи й бути незворотними. На сьогодні Україна повною мірою відчуває на собі нищівні екологічні наслідки війни, спричинені масштабними руйнуваннями інфраструктури через ракетні та артилерійські обстріли, активними бойовими діями, замінуванням значних територій, в результаті яких відбувається знищення лісів, хімічне забруднення ґрунту та земель, гине рослинний і тваринний світ.

За інформацією Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України С. Гринчук, за 1000 днів війни внаслідок обстрілів та лісових пожеж в атмосферу додатково потрапили 180 млн тонн діоксиду вуглецю. Загалом через війну вже пошкоджено 3 млн гектарів лісів, а через бойові дії та лісові пожежі за майже три роки війни потенціал поглинання парникових газів українськими лісами зменшився на 1,7 млн тонн. Площа забрудненої вибухонебезпечними предметами території України становить 139 000 кв. км., а екологічна шкода, завдана воєнними діями, оцінюється приблизно в 71 млрд доларів [1].

Безпрецедентні за своїми масштабами та наслідками виклики та загрози екологічній безпеці, з якими стикнулася Україна, вимагають послідовної, системної та чітко скоординованої реакції з боку різних державних інституцій, зокрема і прокуратури, діяльність якої має особливе значення у механізмі забезпечення кримінально-правової охорони довкілля, а також захисту й відновлення екологічних прав громадян.

Слід зазначити, що ескалація збройної агресії проти України значно ускладнила виконання прокуратурою завдань, пов'язаних із забезпеченням екологічної безпеки, адже специфіка воєнного стану висуває додаткові вимоги до ефективності її діяльності, включно із потребою адаптації як інституційних, так і кримінально-правових та процесуальних механізмів до умов сьогодення. З огляду на це, наукова розробка означених проблем є актуальною та необхідною.

Мета дослідження полягає у проведенні комплексного аналізу особливостей діяльності органів прокуратури щодо забезпечення належної та ефективної кримінально-правової охорони довкілля в умовах воєнного стану.

Стан опрацювання проблематики. Теоретичні та практичні аспекти проблематики кримінально-правової охорони довкілля досліджувались в наукових роботах О.О. Дудорова, В.К. Матвійчука, І.І. Митрофанова, Р.О. Мовчана, В.О. Навроцького, Є.О. Письменського, Ю.А. Турлової, А.М. Шульги та ін. Питання організації та діяльності прокуратури, у тому числі й у сфері охорони довкілля, у різні періоди досліджували В.І. Бабенко, Л.М. Давиденко, Т.В. Корнякова, К.С. Рогозіннікова, М.В. Руденко, А.В. Столітній, В.В. Сухонос, С.В. Таранушич, В.І. Чечерський та інші науковці.

Деякі дослідження були виконані ще до повномасштабного вторгнення 2022 року або й до початку збройної агресії російської федерації проти України у 2014 році, тому цілком очевидно, що

вони не враховують низки проблем, які стали актуальними в умовах воєнного стану і, безсумнівно, також потребують наукового аналізу. До таких проблем можна віднести вчинення на території України воєнних злочинів проти довкілля, законодавчі зміни та посилення взаємодії національного законодавства із нормами міжнародного гуманітарного та екологічного права. З іншого боку, слід врахувати інституційні зміни у системі прокуратури (зокрема, створення Спеціалізованої екологічної прокуратури у 2021 році), а також зміни пріоритетів у діяльності прокуратури.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 1 Закону України «Про прокуратуру» прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Система прокуратури України передбачена статтею 7 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до частини другої якої передбачена можливість утворення рішенням Генерального прокурора у разі потреби спеціалізованих прокуратур на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, на правах обласних прокуратур, на правах підрозділу обласної прокуратури, на правах окружних прокуратур, на правах підрозділу окружної прокуратури [2].

Варто зауважити, що у переліку засад, на яких ґрунтується діяльність прокуратури (стаття 3 Закону України «Про прокуратуру»), відсутня засада спеціалізації. Проте історія розвитку інституту прокуратури в Україні переконливо доводить, що така засада діяльності існує і навіть має постійне практичне застосування. Зважаючи на це, варто підтримати висловлену в літературі позицію про те, що принцип спеціалізації побудови системи прокуратури має знайти своє законодавче втілення серед основних засад діяльності прокуратури (у ст. 3 Закону України «Про прокуратуру»), адже виступає спеціальним проявом загальнотеоретичного принципу, відповідно до якого окремі прокуратури і прокурори спеціалізуються на виконанні обов'язків у відносно відокремлених предметних сферах, об'єднаних подібністю об'єкта правовідносин та/або спеціальною процедурою реалізації повноважень прокурорів [3, с. 53].

Свого часу на території незалежної України функціонували транспортні прокуратури, прокуратури з наглядом за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, природоохоронні та інші прокуратури, які, без сумніву, можна було назвати спеціалізованими. А на сьогодні такими прокуратурами є Спеціалізована антикорупційна прокуратура як юридична особа публічного права, Спеціалізована екологічна прокуратура та Спеціалізована прокуратура у сфері оборони (обидві функціонують на правах структурних підрозділів Офісу Генерального прокурора), а також Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Центрального регіону, Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Східного регіону, Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Західного регіону, Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Південного регіону.

Запровадження галузевої та тематичної спеціалізації закріплено у Стратегії розвитку прокуратури на 2021–2023 роки [4] як один із шляхів удосконалення реалізації прокурорами повноважень із підтримання публічного обвинувачення, організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням та представництва інтересів держави в суді (п. 2.1.1.1.) в рамках стратегічного пріоритету розвитку прокуратури «Забезпечення високого рівня якості й ефективності реалізації конституційних функцій прокуратури». Показовим практичним результатом реалізації цього положення стало створення у 2021 році Спеціалізованої екологічної прокуратури.

Досліджуючи ефективність впровадження спеціалізації прокурорів на прикладі спеціалізованих екологічних прокуратур, В. Чечерський приходиться до висновку, що «останнім часом все більшого значення набуває тематична спеціалізація прокурорів. Її особливістю є створення підрозділів саме за тематикою/предметом, які вимагають зосередження особливих зусиль прокуратури. Впровадження тематичної (предметної) спеціалізації може бути викликано визначенням додаткового пріоритету у діяльності органів прокуратури (що у своє чергу є результатом вивчення стану злочинності та законності), істотною відмінністю правового регулювання певного кола правовідносин, новітніми викликами та потребами суспільства» [5, с. 125].

Дійсно, охорона довкілля, у тому числі й кримінально-правовими засобами, на сьогодні є пріоритетною, однак досить складною та вузькопрофільною сферою діяльності прокуратури, яка потребує глибоких знань національного та міжнародного екологічного законодавства, розуміння специфіки відповідних кримінальних правопорушень і практики їх розслідування, знань методик оцінки завданої шкоди тощо. Крім того, зважаючи на початок повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 року, створення Спеціалізованої екологічної прокуратури можна оцінювати як стратегічно виправданий крок.

На сьогодні Спеціалізована екологічна прокуратура функціонує на підставі затвердженого наказом Генерального прокурора № 185 від 05 липня 2023 року Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора (далі – Положення)

[6]. Серед завдань Спеціалізованої екологічної прокуратури можна виокремити такі: організація та забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, оскарження судових рішень на стадії досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень, виконання вимог закону про невідворотність покарання за вчинене кримінальне правопорушення (п. 3.3. Положення); забезпечення відшкодування збитків, завданих кримінальними правопорушеннями (п. 3.7. Положення), вжиття заходів щодо забезпечення координації діяльності правоохоронних органів з протидії злочинності у сфері охорони навколишнього природного середовища (п. 3.13. Положення).

Проте основним завданням Спеціалізованої екологічної прокуратури є організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища, розслідування у яких здійснюється Головними слідчими управліннями Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, центральним апаратом Бюро економічної безпеки України, зокрема: передбачені розділом VIII, а також статтею 441 КК України; пов'язані зі збройною агресією, якими заподіяно шкоду довкіллю; інші кримінальні правопорушення, що посягають на охоронювані законом інтереси у сфері охорони навколишнього природного середовища та земельних відносин, а саме земель: природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; водного фонду; лісгосподарського та рекреаційного призначення, та ін. (п. 3.1. Положення).

Розділ VIII КК України, про який йдеться у цитованому вище пункті Положення, встановлює кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти довкілля, які залежно від посереднього об'єкта посягання можна поділити на кримінальні правопорушення проти: 1) екологічної безпеки (ст.ст. 236-238, 252, 253); 2) порядку використанні землі, її надр, води й атмосферного повітря (ст.ст. 239-244, 254); 3) рослинного і тваринного світу (ст.ст. 245-251) [7, с. 638]. Вказані кримінальні правопорушення проти довкілля є загальнокримінальними.

Варто зазначити, що показник зареєстрованих кримінальних правопорушень проти довкілля за період дії воєнного стану (2022–2024 рр.) [8] залишається вкрай низьким відносно загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень та складає в середньому трохи менше 1% (0,97%). Однак, з огляду на ведення військових дій на території нашої держави і ту шкоду, яку вони спричиняють довкіллю, цей показник буде зростати. Крім того, слід погодитися із висловленою в літературі думкою про те, що діяльність правоохоронних та інших контролюючих органів щодо фіксації екологічних злочинів на території ведення активних бойових дій майже не можлива, тому найбільший об'єм роботи в цьому напрямку ще попереду [9, с. 250].

Аналіз відповідних показників дозволяє констатувати, що в середньому за обраний період найбільш розповсюдженими зареєстрованими кримінальними правопорушеннями залишаються діяння, передбачені ст. 246 КК України «Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу» (2022 р. – 2454; 2023 р. – 2687; 2024 р. – 2288), ст. 249 КК України «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом» (2022 р. – 576; 2023 р. – 615; 2024 р. – 685), ст. 240 КК України «Порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин» (2022 р. – 329; 2023 р. – 380; 2024 р. – 269) та ст. 239 КК України «Забруднення або псування земель» (2022р. – 149; 2023р. – 288; 2024 р. – 285). Найменш розповсюдженими (по 1 або й взагалі відсутні) за обраний період стали кримінальні правопорушення, передбачені ст. 237 КК України «Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення», ст. 238 КК України «Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення» та ст. 253 КК України «Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля». Також є кримінальні правопорушення проти довкілля, за якими не зареєстровано жодного провадження, починаючи ще з 2018 року, а саме за ст. 244 КК України «Порушення законодавства про континентальний шельф України» та ст. 250 КК України «Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів».

Статистика кримінальних правопорушень проти довкілля, вчинених за три роки дії воєнного стану в Україні, може стати важливим та корисним інструментом для виявлення прогалин у нормативно-правовому регулюванні та орієнтиром вдосконалення відповідного законодавства, а також для удосконалення методик розслідування відповідних кримінальних правопорушень та формування ефективної стратегії протидії екологічній злочинності в цілому.

У Проєкті нового КК України, підготовленого Робочою групою з питань розвитку кримінального права, питання регламентації відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля вирішене зовсім в інший спосіб. Як роз'яснює Ю. Пономаренко, робоча група виходила з того, що кримінальні правопорушення проти довкілля різняться між собою залежно від характеру заподі-

юваної ними шкоди. Одні з них – ті, які посягають на належний якісний стан (чистоту) довкілля, – як свій похідний об'єкт в підсумку мають публічне здоров'я, оскільки в умовах забрудненого довкілля створюється загроза здоров'ю і навіть життю невизначеної кількості людей. Інші ж – ті, які посягають на порядок використання окремих природних ресурсів, – протиправно зменшують кількість чи обсяг об'єктів довкілля через їх неправомірне знищення чи неправомірне заволодіння ними [10, с. 252]. З огляду на це, у Проєкті КК відповідні склади кримінальних правопорушень сконцентровані у двох розділах: 5.3 «Кримінальні правопорушення проти безпеки довкілля» (цей розділ розміщений у Книзі п'ятій «Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я») та 6.5 «Кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів» (цей розділ розміщений у Книзі шостій «Кримінальні правопорушення проти економіки»).

Окрім загальнокримінальних правопорушень проти довкілля, передбачених розділом VIII КК України, Спеціалізована екологічна прокуратура здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочин, передбачений ст. 441 КК України «Екоцид». За даними статистичних звітів про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування, розміщених на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора, у 2022 році було обліковано 15 злочинів, передбачених ст. 441 КК України, у 2023 році – 7, а у 2024 році – 1 [8].

Відповідно до ст. 441 КК України екоцидом визнається масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Механізм процесуальної реалізації цієї кримінально-правової норми надзвичайно складний, адже часто пов'язаний із збиранням та закріпленням доказів на тих територіях та об'єктах, до яких утруднено доступ через мінування та обстріли або ж взагалі доступу немає (це стосується, зокрема, тимчасово окупованих територій, де усі необхідні процесуальні дії можна буде повноцінно виконати лише після їх деокупації). Документування негативних впливів на довкілля, моніторинг його стану, оцінка заподіяної екологічної шкоди – досить копіткий, тривалий та ресурсозатратний процес, який потребує новітніх та найбільш ефективних технологій та методик розслідування злочинів.

Екоцид – багатооб'єктний злочин, а диспозиція ст. 441 КК України містить ряд оціночних понять – «масове знищення», «екологічна катастрофа», що, у свою чергу, також утруднює процес кваліфікації певного діяння як екоциду та його доказування. Варто погодитися із О. Плотниковим, який у ході дослідження питання відповідальності держави-окупанта за екоцид на окупованих територіях за законодавством України та міжнародним правом, приходиться до висновку, що багато розслідувань екоциду в Україні закінчуються ще до того, як справа доходить до суду. Дослідник небезпідставно вважає, що основною причиною, чому розслідування екоциду тихо зникають, є складність кваліфікації певної події як екоциду. Найімовірніше, слідчі у деяких кримінальних провадженнях про екоцид можуть дійти висновку, що певна подія не досягає порогу екоциду або існують причини, які роблять проблематичним доведення факту екоциду в суді. Той факт, що в більшості відомих випадків розслідування екоциду спочатку кваліфікується за кількома статтями, імовірно, підтверджує це припущення. Під час розслідування слідчі можуть шукати «сильнішу» кваліфікацію на шкоду «слабшій», а саме екоцид часто виглядає слабшим за інші кваліфікації [11, с. 30].

І все ж працівниками Спеціалізованої екологічної прокуратури у співпраці з Департаментом протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, було повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ст. 441 КК України «Екоцид», найвищим посадовим особам російської армії, які у 2022 році віддали наказ на здійснення обстрілів Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут», де розміщена єдина у світі ядерна підкритична установка «Джерело нейтронів» та сховище ядерних матеріалів. Загалом по цьому ядерному об'єкту було завдано 74 удари різними видами зброї. Згідно з висновком експертиз заподіяно шкоди довкіллю на суму майже 15 млрд грн., а вартість та обсяги відновлювальних робіт складають понад 30 млн грн. [12].

Таким чином, на сьогодні на національному рівні судова практика у подібних справах відсутня, а слідчо-прокурорська – тільки напрацьовується, а тому можна стверджувати про триваючий процес формування відповідних критеріїв процесуального доведення вини суб'єктів екоциду як складової частини механізму притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину. У подальшому це можна використати для удосконалення редакції статті 441 КК України.

Щодо міжнародного рівня, то, як слушно зазначається в літературі, на сьогодні у міжнародному праві не існує самостійного процесуального механізму розслідування екоциду як самостійного кримінального правопорушення [13, с. 1187]. Проблема полягає у тому, що Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут, Суд) не передбачає екоцид у переліку злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду. Натомість у статті 5 Римського статуту зазначається, що

юрисдикція Суду обмежується найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, до яких віднесено: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; d) злочин агресії [14]. Про необхідність розширення та доповнення цього переліку мова ведеться уже досить давно, адже екоцид, безсумнівно, належить до категорії найтяжчих злочинів, що викликають серйозне занепокоєння усієї міжнародної спільноти. Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття 25 січня 2023 року довгоочікуваної Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи «Вплив збройних конфліктів на довкілля», у якій, серед іншого, висловлено рішучу підтримку зусиль щодо внесення змін до Римського статуту шляхом доповнення його новим злочиним – екоцидом (п. 7 Резолюції) [15].

Законом від 21.08.2024 р. № 3909-IX [16] Україна ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду та поправки до нього і тепер має у своєму арсеналі потужний інструмент для боротьби із державою-агресоркою на міжнародному рівні. Однак поки екоцид не визнаний окремим злочиним, на який поширюється юрисдикція Суду, злочинні діяння російських військ проти довкілля можуть розслідуватися МКС як воєнні злочини. Так, відповідно до статті 8 (2)(b)(iv) воєнними злочинами визнаються інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права, а саме, серед іншого, умисне вчинення нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до випадкової загибелі чи поранення цивільних осіб або заподіє шкоди цивільним об'єктам чи масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно надмірною в порівнянні з конкретною та безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою. Як слушно зазначають О. Стрельцова та Д. Казбанова, стаття 8 (b IV) Римського статуту про воєнні злочини є єдиною, яка хоча б частково надає право Міжнародному кримінальному суду розглядати шкоду, спричинену навколишньому природному середовищу, однак вона обмежує злочин ситуаціями воєнного часу та умисним заподіянням шкоди, визнаючи знищення довкілля воєнним злочиним [17, с. 57]. На національному рівні, оскільки КК України передбачає відповідальність за екоцид, дії, описані у статті 8 (b IV) Римського статуту, кваліфікуються за ст. 438 КК України «Воєнні злочини» (у попередній редакції до внесення змін згідно із Законом № 4012-IX від 09.10.2024 стаття мала назву «Порушення законів та звичаїв війни») як інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Спеціалізована екологічна прокуратура також здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення і у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, які заподіяли шкоду довкіллю. Основна увага приділяється таким магістральним напрямкам, як атаки на об'єкти атомної енергетики (напад та захоплення ядерних та радіаційних об'єктів Чорнобильської АЕС, використання російськими військами її території для розміщення та дислокації військових підрозділів та військової техніки), атаки на гідропороди (пошкодження Дніпровської ГЕС в результаті масованого ракетного обстрілу об'єктів критичної інфраструктури Запорізької області) та прямі атаки на довкілля, пов'язані із заподіянням шкоди територіям заповідної зони (спричинення надзвичайної шкоди (близько 7 млрд грн) об'єкту заповідної зони площею майже 1000 га, розташованому на о. Джарилгач, пожежами, які виникли в результаті обстрілів; вивезення та/або знищення російськими військами тварин, які занесені до Червоної книги, з біосферного заповідника «Асканія Нова»).

Ефективність розслідування воєнних злочинів, які заподіяли шкоду довкіллю, та забезпечення притягнення винних до відповідальності вимагає чіткої та скоординованої праці не лише Спеціалізованої екологічної прокуратури та Офісу Генерального прокурора, але й майже усіх правоохоронних органів, а також національних та міжнародних урядових та неурядових організацій.

Висновки. Підсумовуючи, відзначимо, що наша держава продовжує робити важливі кроки для забезпечення невідворотності відповідальності за екологічні злочини. Одним з таких кроків стало створення Спеціалізованої екологічної прокуратури – важливої інституції, яка посилила спроможності прокуратури у сфері забезпечення безпеки довкілля в регіонах та країні в цілому, а також у сфері захисту екологічних прав громадян і, в першу чергу, гарантованого статтею 50 Конституції України права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

В умовах воєнного стану Спеціалізована екологічна прокуратура здійснює функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях у сфері охорони довкілля, пов'язаних зі збройною агресією (насамперед, йдеться про екоцид та воєнні злочини, які заподіяли шкоду довкіллю) з метою забезпечення справедливої та невідвратною відповідальності винних у вчиненому, а також повного відшкодування екологічної шкоди, завданої протиправними діями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 71 млрд доларів збитків та 180 млн тонн викидів: на COP29 Україна назвала масштаб шкоди природі за 1000 днів війни. URL: <https://mepr.gov.ua/71-mlrd-dolariv-zbytktiv-ta-180-mln-tonn-vykydiv-na-sor29-ukrayina-nazvala-masshtab-shkody-pryrodi-za-1000-dniv-vijny/> (дата звернення: 10.01.2025).
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 10.01.2025).
3. Руденко М.В. Проблеми системи прокуратури України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2020. № 2 (40). С. 51–58.
4. Стратегія розвитку прокуратури на 2021-2023 роки. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/strategiya-rozvitku-prokuraturi-na-2021-2023-roki> (дата звернення: 10.01.2025).
5. Чечерський В.І. Ефективність впровадження спеціалізації прокурорів на прикладі спеціалізованих екологічних прокуратур. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 75: частина 3. С. 123–128.
6. Про затвердження Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора : наказ Генерального прокурора від 05 липня 2023 року № 185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0185905-23#Text> (дата звернення: 10.01.2025).
7. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
8. Статистика: Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.01.2025).
9. Снітко Д.І., Золотарьова О.В. Аналіз статистичних показників кримінальних правопорушень проти довкілля за 2018–2022 роки (за матеріалами офісу генерального прокурора України). *Екологічні науки*. 2023. № 6(51). С. 245–251.
10. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: *монографія* / За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с.
11. Плотніков О. Відповідальність держави-окупанта за екоцид на окупованих територіях за законодавством України та міжнародним правом. *Право України*. 2024. № 3. С. 21–33.
12. Спеціалізованій екологічній прокуратурі 3 роки. Досягнення та виклики в умовах російської агресії. Публічне обговорення. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7vzPaZwnvmE> (дата звернення: 10.01.2025).
13. Шульга А.М. Екоцид: проблеми практичного застосування кримінально-правової норми. *Наукові перспективи*. 2024. № 4(46). С. 1174–1195.
14. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 10.01.2025).
15. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи «Вплив збройних конфліктів на довкілля» від 25 січня 2023 року. URL: <https://pase.coe.int/pdf/2450a934116c72d7466e86e5559579fa5dc5c5993f037ceb809eef9f2f6194?title=Res.%202477.pdf> (дата звернення: 10.01.2025).
16. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 р. № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#n2> (дата звернення: 10.01.2025).
17. Стрельцова О., Казбанова Д. Екоцид та злочини проти довкілля: міжнародно-правові та національні аспекти. *Věda a perspektivy*. 2024. № 3(34). С. 51–62.